

JEMEN

Matej Gabrovec

UDK 915.33

JEMEN

Matej Gabrovec, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 915.33

YEMEN

Matej Gabrovec, mag., Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Novi trg 5, 61000 Ljubljana, Slovenia

Članek predstavlja osnovne značilnosti Jemna, ki so predstavljene po naravnogeografskih enotah.

The article represents some characteristics of Yemen based on different natural geographical units.

Jemen predstavlja med arabskimi državami nekaj posebnega. Temu je vzrok odmaknjena lega na skrajnem jugozahodu Arabskega polotoka in v primerjavi z ostalimi arabskimi državami ugodne naravnogeografske razmere. Zaradi njih so ga antični pisci imenovali Arabia felix - Srečna Arabija. Leto 1990 je bilo eno izmed prelomnih let v jemenski zgodovini, kajti 22. maja je bila proglašena združitev Arabske republike Jemen (Severni Jemen) in Ljudske demokratične republike Jemen (Južni Jemen). S to združitvijo je nova republika postala najštevilčnejša arabska država z okoli 12 milijoni prebivalcev. Vendarle pa je država ena najrevnejših na svetu. 80 % prebivalstva živi od kmetijstva, skromne zaloge nafte pa ne morejo bistveno popraviti gospodarskega položaja.

Glede na veliko naravnogeografsko pestrost dežele, ki je v veliki meri vplivala tudi na družbenogeografske razmere, bomo Jemen opisali po posameznih naravnih enotah. Pri nekdanjem Severnem Jemnu smo se naslonili na Koppovo regionalizacijo (3).

OBALNA PUŠČAVSKA RAVNINA

Sestavljena je iz dveh delov. Na vzhodu leži ob Rdečem morju na ozemlju nekdanjega Severnega Jemna do 60 km široka Tihama. Na jugu ob Indijskem oceanu je obalna ravnina širša le vzhodno od Adna, zahodno od njega pa dosega komaj 10 do 20 km širine. Tihamo lahko glede na naravnogeografske razmere razdelimo na dva dela, na obalno in predgorsko. Obalna Tihama je prava peščena puščava, kjer uspeva le slanoljubno rastlinje, povprečna letna količina padavin pa je okoli 50 mm. Povprečna

letna temperatura je okoli 30°, zaradi velike relativne vlažnosti je klima precej neprijetna. Občasni vodni tokovi s hribovja praviloma ne dosežejo obale. V tem predelu poleg večjih pristaniških mest prevladujejo ribiška naselja. Za poljedelstvo ugodnejši pogoji so v tako imenovani predgorski Tihami na robu hribovja. Tu je že okoli 250 mm padavin, ob vadijih pa je možno namakalno poljedelstvo. Tihama ni tipično jemenska pokrajina, prebivalstvo ima precej negroidnih potez. Tudi po tipu naselij Tihama bolj spominja na sudansko Afriko na nasprotni strani Rdečega morja (3). Najpomembnejše mesto na obali je Aden (0.3 mil. preb.), nekdanje glavno mesto Južnega Jemna. Mesto je zgrajeno na kraju nekdanje vulkanske aktivnosti, veliki kraterji ob obali oblikujejo idealno naravno pristanišče. Mesto ima 2500-letno zgodovino, pred ustanovitvijo Ljudske demokratične republike Jemen je bilo od leta 1839 do 1967 v britanskih rokah. V industrijskem Malem Adnu je pomembna velika naftna rafinerija. Mesto Al Hudaydah (150 000 preb.) se je razvijalo kot najpomembnejše severnojemensko pristanišče, medtem ko je Al-Mukalla s 50 000 prebivalci služila kot hadhramautsko pristanišče (1).

ZAHODNO HRIBOVJE

Poteka v smeri sever - jug od meje s Saudovo Arabijo do Adna in se dvigne do 3700 metrov. Na tem hribovju je pod vplivom jugozahodnega monsuna 400 do 2000 mm padavin. Količina padavin pojema od jugozahoda proti severovzhodu. Za kmetijstvo je najugodnejša okolica Ibba in Ta'izza, ki jo po pravici imenujejo "zeleni Jemen". Kmetijske kulture se prilagajajo različnim nadmorskim višinam.

Tropski sadeži (banane, papaje) segajo do 1800 m, kava in agrumi do 2200 m, krompir, kat in razne vrste sadja pa se začnejo šele pri 1500 m. Ne glede na nadmorsko višino pa se povsod pojavlja proso, ki v normalnih letih zaseda 60 % poljedelskih površin Severnega Jemna (3). Kat je najpopularnejša jemenska droga. Rastlina *Catha edulis* je zimzelen grm, visok do sedem metrov. Uživajo jo tako, da zvečijo

sveže liste. Kat uživa praktično vsak odrasel Jemec dnevo ali tedensko (1). Na popoldanski vožnji z avtobusom praktično ne najdemo potnika, ki ne bi zvečil.

Zahodno hribovje je gosto prekrito s terasami, ki dajejo Jemnu značilno podobo (slika 1). Pobočja so pogosto terasirana do vrha slemen in to kljub tolikšni strmini, da je višina podpornega zidu višja,

Slika 1: Hribovje v okolici Hajje v severnem Jemnu je skoraj v celoti terasirano. (Foto: Matej Gabrovec.)

Slika 2: Hajjah je lokalno središče z značilno jemensko arhitekturo. (Foto: Matej Gabrovec.)

kot pa je širina parcele. Na predolгих pobočjih nad kulturnimi terasami bi se namreč ob nalih voda združila v erozijskih jarkih in uničila terase. Zato pogosto ni bilo druge rešitve kot terasiranje prav do vrha (3).

Naselja v hribovju so akropolskega tipa, postavljena na vrhu slemen. Vse hiše so v obliki stolpov in večnadstropne. Prostori v nižjih nadstropjih imajo gospodarsko funkcijo. Tu so shrambe, hlev itn. Navzgor sledi kuhinja, najvišje pa so bivalni prostori. Najbolj cenjena je soba v zgornjem nadstropju, tu gospodar sprejema goste (slika 2).

Iz Tihame se globoko v hribovje zajedajo široke doline. Te so geomorfološko sestavni del hribovja, glede na rabo tal in način življenja pa se od njega bistveno razlikujejo. To je tako imenovana Gorska Tihama. Zaradi ugodnih vodnih razmer in možnosti namakanja sodijo te doline med najugodnejše kmetijske predele Jemna.

OSREDNJE VIŠAVJE

Sestavljeno je iz več kotlinic, ki se vrstijo od severa proti jugu, ležijo pa na višini med 1800 in 2400 m. Količina padavin tu pade na 200 do 600 mm; temperature so zaradi velike nadmorske višine zmernejše, velika pa so dnevna kolebanja. Med kmetijskimi kulturami tu prevladuje pšenica in proso, na krajih, kjer je možno namakanje, pa tudi zelenjava, sadje, kat in celo grozdje.

V nasprotju z obalo, kjer živijo sunitski muslimani, je v višavju center šiitov oz. ene izmed njihovih vej - zaiditov. Za njihovo državno organizacijo je značilno, da je imam tako prsvetni kot verski poglavar. Tak teokratski sistem je vladal v Severnem Jemnu vse do revolucije v letu 1962, ko so imama zamenjali prsvetni oblastniki. V času imamata je bil Jemen zelo zaprta, izolirana država, ki so jo Evropejci komajda poznali. Med zaiditi na višavju je še zelo ohranjena stara plemenska struktura, ki ima še danes v gospodarskem in političnem življenju pomembno vlogo (8).

V eni izmed kotlin leži jemenska prestolnica Sana (0.4 mil. preb.). Mesto ima večtisočletno zgodovino, njen stari del pa je pravi arhitektonski biser. Vse hiše so zgrajene v edinstvenem, tisoč let starem jemskem slogu. Kot že omenjeno, so za Jemen

značilne večnadstropne stavbe, kjer imajo spodnja nadstropja gospodarsko, zgornja pa bivalno funkcijo. Posebej za Sano pa je značilno, da so spodnja nadstropja zgrajena iz kamna, zgornja pa iz opeke. Posebej opazna so lepo okrašena okna (slika 3). Iz navedenih razlogov je UNESCO proglasil Sano za svetovno kulturno dediščino (2).

Druge pomembno mesto osrednjega višavja je Sada, ki leži na skrajnem severu že blizu meje s Saudovo Arabijo. Mesto je bilo ustanovljeno v desetem stoletju in je bilo občasno jemenska prestolnica. Sada je popolnoma ohranjeno srednjeveško mesto z obzidjem vred. V nasprotju s Sano pa je tu gradbeni material posušena glina.

VZHODNO IN JUŽNO (HADRAMAUTSKO) HRIBOVJE

To je eno izmed najmanj poznanih jemenskih območij. Padavin je tu premalo, da bi omogočale terasno kmetijstvo. Gosteje so naseljene le nekatere doline z ugodnejšimi vodnimi razmerami, kjer je možno namakanje. Padavin je tu med 100 in 400 mm.

VADI HADRAMAUT

Največja dolina sredi Hadramautskega hribovja predstavlja zaradi ugodnih vodnih razmer in goste poseljenosti posebno enoto. Talna voda je v vadiju v neznatni globini, vzhodno od Tarima pa je celo manjša reka (9). Največje mesto v dolini je Sayun z okoli 30 000 prebivalci, zaradi svoje arhitekture je pomemben Shibam s svojimi 500 pet do šest nadstropnimi nebotičniki, ki je tako kot Sana pod zaščito UNESCO, tretje mesto v dolini pa je Tarim s 15 000 prebivalci (1).

VZIHODNO POLPUŠČAVSKO OBMOČJE IN PUŠČAVA RUB EL KHALI

V tem predelu je padavin največ 100 do 150 mm. Tu prevladuje nomadska živinoreja, izjema so le nekateri vadiji, kjer se je podobno kot v Tihami razvilo namakalno poljedelstvo. Najbolj znan primer takega poljedelstva je pri Maribu. Tu je bil v času sabatejskega kraljestva v 8. stoletju pred n. št. zgra-

Slika 3: Bivša imamova letna rezidenca v Wadi Dhahru pri Sani ima enake značilnosti kot bogatejše hiše v Sani. (Foto: Matej Gabrovec.)

Slika 4: Vsak moški stalno nosi s seboj, zataknjen spredaj na pasu, zakrivljen nož, imenovan džambija. (Foto: Matej Gabrovec.)

jen mogočen jez in namakalni sistem, ki je deloval več kot 1000 let in omogočal namakanje 96 km² polj (1 in 10). V tem predelu ima Jemen tudi nekaj nafte. V letu 1990 naj bi bila proizvodnja do 200 000 sodčkov nafte na dan, ocena zalog iz leta 1986 pa je 500 milijonov sodčkov. Večje so zaloge zemeljskega plina (2).

1. Härmäläinen, P., 1989: Yemen - a travel survival kit. Lonely Planet Publications.
2. Kia, B., V. C. Williams, 1989: Saving Sana'a. Geographical magazine 61-5, 32-36.
3. Kopp, H., 1975: Die räumliche Differenzierung der Agrarlandschaft in der arabischen Republik Jemen (Nordjemen). Erdkunde 29, 59-67.
4. Kopp, H., 1977: Der Einfluss temporärer Arbeitsmigration auf die Agrarentwicklung in der Arabischen Republik Jemen. Erdkunde 31, 226-230.
5. Kopp, H., 1978: Die arabische Republik Jemen. Geographische Rundschau 30-3, 88-93.
6. Kopp, H., 1990: Landnutzungswandel im Nordjemen seit 1970. Erdkunde 44-2, 136-148.
7. Natek, K., Perko, D., Žalik Huzjan M., 1991: Države sveta 1991. Ljubljana.
8. Pietrusky, U., 1982: Zur religiösen und sozialen Gliederung der Bevölkerung in der Arabischen Republik Jemen (Nordjemen), 125-154. München.
9. Richter, D., 1986: Jemen. v: Diercke Länderlexikon, 321-328, Braunschweig.
10. Schoch, R., 1978: Die antike Kulturlandschaft Saba' und die heutige Oase von Ma'rib in der Arabischen Republik Jemen. Geographica Helvetica 33 - 3, 121-130.
11. Searight S., 1990: Fragile unity in the Arab world. Geographical magazine 62-9, 10-14.

Slika 5: Naravnogeografske enote Jemna.

